

MŰHELYTITKOK, AMELYEKRŐL VALLANI KÉNYSZERÜLÜNK AZ ELMŰLT SZÍNHÁZI ÉVADRÓL

A színész legelmélyültebb foglalatossága a játék, tudjuk. A legoptimistábbja azt is lejegyezte, hogy „minden emberben ott rejtőzik a színész; és a legutolsó színész csak a legutolsó emberrel együtt hal meg”, s így leegyszerűsítve az emberi magatartás beszorul egy nagy-nagy játék kereteibe, mert hiszen „a színész is ember és az ember is színész...”

Milyen színész?

A rendező, a közönség, a műbírálók nem közölnek velünk egyebet, mint amit a bemutató látjon. Így jutunk el ahhoz a jól megalapozott feltételezésünkhöz, hogy ugyancsak keveset tudnak rólunk, a rövid „lelki” kezelés — taps, vállveregetés, simogatás — nem vet véget a kínos izgalomnak, mert az öröm és bánat forrása folyóvá dagadhat, vagy pedig elapad: az előadás megbukhat, tovább vihető, játszható örömtöbblettel és előadható olyan közegben, olyan hangulati szférában, amely nagy affektus-mennyiséget pazaroltat el velünk az öltözőben, meggyűlöltet velünk vagy megszeretteti az író, szerepünket, a közönséget — a hivatást.

A bemutató tulajdonképpen lelki munka, lelki kielégülés, amely magán hordja az előkészítés minden kínját, keservét, visszahozza a múltat, bemutatja a jelent és helyzetet teremt a jövőre nézve. Végeredményben mindegy, hogy a produkció milyen kritikát kap: az előadás beleilleszkedése, az igények összehangoltsága megdöntheti ábrándjainkat — „mert igenis kitűnő munkát végeztünk” — és megkérdőjelezheti a legjózanabb bírálat helyességét — „a színház nem játszhat kacatot” —, hiszen a közönség az előadás társtulajdonosa, főbőrőlje, végső esetben ő állapítja meg, hogy feleségül veszi-e a felkínált leányt. A műltra hárítjuk a leány nevelését, olyan, amilyen, de a miénk és ezért minden lépésére, ballépésére nekünk kell ügyelnünk: néha bizony nem ártana elküldeni egy olyan intézetbe, ahol a rossz kislányokat átnevelik, de hát a rokonság ellenzi. És a „rossz kislányok” hízelegni is tudnak...

Mindenesetre marad a színház, ha játszik.

...és a mi színházunk — a Szabadkai Népszínház magyar társulata — játszik megvesztegetett örömmel, felszabadult kedvvel, szomorkás hangvétellel Szabadkán és Muzslyán, Hodoson és Versecen: játszik úgy, hogy mítoszokat teremt, és úgy is, hogy mítoszokat rombol. Játsszik ösztönzés és biztatás nélkül, játszik úgy, hogy nem tudja, melyik út vezet a problémák megoldásához. Megadja magát a közönségnek, a tapsnak, és több esetben nem mi diktáljuk a szöveget, hanem velünk olvastatnak fel buta, együgyű mondatokat, szótagokat, nyögdecseketnek.

A gépiró kisasszony behálózta a feljebbvalóját.

Ebben a vallomásban az ilyen „kacérkodó” pillanatokról szeretnék szólni, azokról a percekéről, amikor nem igazi színház a színház, amikor botlásra kényszerülünk — a legtöbb esetben önhibánkon kívül. A közönség mellőztetésével nincs színház, a közönség döntően befolyásolja a színészt, sőt a színház vezető stábját is, s nagy baj, hogy a többségnek nincs vonzódása az együttyalogláshoz.

Lássuk hát, hogy mi történik esetenként egy-egy produkcióval a bemutató után, valahol vidéken, ahol elmosódnak a részletek, ahol az előadást nem figyeli a kritikus szeme, ahol a színész teljesen védtelenül, fizikai erejére támaszkodva dacol a színházi „összevisszaságokkal...”

NEM „BOTRÁNYKRÓNIKA”

ez a közönségről és az égtáj művelődési házairól. Kiragadtam néhány jellegzetes esetet, s egy-egy ilyen „kaland” nem fűszere a vidéki kiruccanásoknak, ám „sötét” voltuknál fogva megemlíthetjük őket. Nem a józlesség katasztrófájáról írok, de szeretném megmagyarázni, hogy miért terelődik el az érdeklődés az alkotásról, a színésztől, a színházról.

Időzünk el a tavalyi évad utolsó bemutatójánál, a *Vallatás*nál.

Gobby Fehér Gyula drámáját Cseh Károlyról Anatol Constantin rendező egy általános emberi pszichológia alapján mutatta be. Szinte észrevétlenül létrejött bennünk a színház egy másik megfogalmazásban. Ebben a pillanatban lapos közhelynek tűnhet, ha azt írom le, hogy „a kritika megdicsérte az előadást”, de valójában — az idegtépő próbák figyelembevételével, hiszen különmunkát vállaltak a színészek — ez a teljesítmény „helyén” volt, egy tudatos, megfontolt, pontos produkció, amely emléket állított az adai kommunisztáknak és végeredményben megjelölt egy kísérletet: a rendező a színészt és a szöveget helyezte előtérbe. A hősöket redukálta — ők is csak emberek voltak. Mert nem minden előadást alkotunk meg ilyen szempontból.

És mégis...

Ünnep az egyik bácskai nagyközségben. Élmény lesz — mondom magamban — két alkalommal eljátszani a *Vallatást* azon a színpadon, annak a közönségnek, ahol tíz évig hivatásos színház működött. Ez hamis előzetes öröm, mert tudom, hogy az öltöző hideg, a folyosón átfúj a szél, a csapból jéghideg víz csurog, de majd a közönség értése megadja a szükséges élménypluszt.

Ennek a feltevésnek a bizonyítását délután — aprócska gyerekek ültek a nézőtéren — csak részeiben kaptuk vissza. Helyenkor a színész iközismerten kevesebbet mond, mint amennyit maga észrevesz. Szeretne minél előbb túljutni az előadáson és arra gondol, hogy majd estére összpontosít, de hiába botorkál-botorkál — a láthatatlan hídhöz nem találja meg az utat.

A termet nem fűtik, a színpad is hideg, és csikorognak a deszkák. Az esti előadásra érkező közönség nem hozza magával a megújíhódást. A bemutatkozásnál valaki odaszól Medve Sándorhoz: „Szervusz, néma levante!”, és a többiek önfeledten hozzákacagnak. Az előadásnak értelme van és jelentősége, ez egy politikai darab: az egyik oldalon kommuniszták, a másik oldalon a nem kommuniszták. A közönség nem veszi észre a megvont határokat, a színészt kommentálják, kártékonyan és veszedelmesen befolyásolják az előadást, s már-már lehúzatnánk a függőnyt, mert a pszichikai képződmény ilyen pillanatokban ezt sugallja, de megbirkózunk az idővel, ijedt szemmel látjuk a kamaszokat a nézőtéren szaladgálni, fülünkig ér a ki- és becsapódó ajtó zaja, rágógumi pukkan, kacagnak. Nem ismerik a múltat, nem ismerik fel Cseh Károlyt, nem lépnek a tudat küszöbére. Ül szüzek-néhány kölyök és az élet vizét issza...

A közvetlen veszélytől mindössze öt méter választ el. Elfordulok és beleharapok a mutatóujjamba. Valahogy végigcsináljuk az előadást, de annyi lelki erőm már nincs, hogy a függöny lehulltával kimenjek és megköszönjem a tapsot, mert azért mégiscsak tapsoltak a végén a gyerekek, hiszen ehhez joguk van, és a színházban tapsolni illik. Legalább a színészeknek. Mélyre süllyedtem, ez olyasmi, mint a színészi degeneráció, érzékenység, mimóza-lelkűség — nem megyek a függöny elé. A mélyebb indítékok ikényszerítettek vissza a színpad sötétjébe, és szégyellem ezt a passzív tüntetést, talán a tudatalattiban vert bilincset rám a méreg és most átadhatom lelkiismeretemet a tisztogatásnak.

Ez szakma. Az előadást végig kell hajtani.

Az öltözőben néma csönd. A színház két előadást adott a nagyközönségnek, becsületesen elvégeztük a munka reánk eső részét. Csak ketten tévedtünk: a lelketlen hangulatban dorbézoló kamaszok meg én.

Nem értettük meg egymást.

ZAVAROS AZ ELŐADÁS,

ha túlteng benne a „képlet”, ha a rendező és a színészek mindenáron „valami mást”, valami rendhagyót kényszerítenek a nézőre. Az összeegyeztetlenség csatájában mindenféleképpen a színház a vesztes. Anatol Constantin a *Sziget* színpadra állításánál úgyszintén csak az íróra és a színészre összpontosított. A mi égtájunk nyelvéen akart szólni a közönséghez, ezért olyan rendező benyomását keltette, aki a jelennel tökéletesen elégedett, barátságot kötött a színház ösképével.

A *Sziget* közel került közönségünk felfogadóképességéhez.

Ennél az előadásnál valahogy minden összefutott. A rendező érti a színészek nyelvét, a színészek elégedettek a rendező munkájával és — mondhatja a nyugodt természetű testvér — ez az igazi hús-vér színház. A jelenbe való illeszkedés óriási előny — megvan a fából a vaskarika, igenis lehet minden lécből sítalpat csinálni.

Megjelenik a díszlet.

Szájról szájra jár a hír: ez az előadás nem mehet vidékre. Mire észbe kaptunk, a bemutató lezajlott és a vállalkozás sikeréhez hozzájárult a mutató, de nehézkes, otromba színpadkép. A bemutatón a változás negyven perccel vett igénybe. Egy egész felvonást.

Mi lesz vidéken?

És a dolgok átfedik egymást. Dolgok? Bajok. Soron a lappangó ingerlékenység, a felülvizsgálás korszaka. A színészek morognak, a díszlettervező széttárja a karját, az előadás áll.

A legtanácstalanabb a művészeti tanács. Szükségszerű és lényeges dolog: a színész napjainkban az előkészítés idején sem temetkezhet bele a saját szerepébe, mindig valami más szaporítja gondjait, és a kollektív játék mellett a kollektív gond ismereteivel is szükséges foglalkozni. Vajon ennek a bizonyásnak a magukévé tételével nyugodtan várhatjuk — teszem fel — Gunarason a függöny felgördülését? Hogyan épülhet fel a színészen az alkotó folyamat, ha félszemmel a díszletezők munkájára kell ügyelnie, ha minden vidéki kirándulás egy-egy újabb kísérlet a színpadnak színpaddá való varázslására? Ezek a szokatlan munkakörülmények visszahatnak, mélyütésként. A szabadkai porondon begyakorolt játék elmarad — amit megteszünk Csantavéren, nem tehetjük meg Zentán. Vagy fordítva. Minden előadás újabb bemutató. A *Vallatás*nál a közönség — abban a nagyközönségben — szakadt el tőlünk, a *Sziget*nél a díszlet.

Mindent együtt és semmit sem egyedül. Így volna jó.

DAL A FÖLDEMRŐL

A „súlypont” a nagy előadásokra tevődik, azokra, amelyek majd díjakat hoznak a színháznak, színészeknek, rendezőnek és a többieknek, akik az ilyen produkciónál görcsös akarással építgetik az agyagot. A *Dal a földemről* című verses összeállítás szinte egyik napról a másikra állt össze. Szinkrónban a szóval: összeállt, összeállítás. A rendező — Szabó István — a meghatározatlanba mutató szándékkal — és megint csak többletmunkával — kiosztotta a verseket és ezzel az „aprósággal” kilépett a színház körülhatároltságán. Néhány színész segítségével megoldotta a végtelenül bonyolultnak mutatkozó problémákat. Nem kellett az irodában kiírni olvasópróbákat, ülések nélkül hagyták jóvá, ami nélkülük is ment és egyszerre csak felkínálta magát a plakát: *Dal a földemről*.

Dal a hivatásszeretetről, az egyszerűségről, a színház más milyenségéről. Egy előadás, amely érvényesült és érvényesül még ma is, mert az is lehet arany, ami nem fénylik. Katanga aranya ugyanis nem a mi aranyunk.

Mégis ezúttal is lecsurrantak a keserű cseppek.

Egyik költőnk — egyáltalán nem jár színházba, most csak azért tisztelt meg bennünket, mert az ő verseit is beválogatták a műsorba — az előadás alatt félhangosan nevet és bírálja a színészek szövegmondását. Értem, értem, ő szívesebben hallaná a verseit Sinkovics Imre tolmácsolásában, de szeliden megjegyzem, hogy én is szívesebben olvasom Ady Endre költeményeit, ha éppen választani lehet.

Elfordul tőlem és még hangosabban nevet. Vele — ugyebár — semmi sem történhet, ő néző, ő szerző, ehhez joga van. Mondanám neki, hogy ebben a pillanatban egy fuldoklót mentenek ki a színészek az árból, de minek? Már nem is látom, elmerült...

A CSODÁVAL HATÁROS

ragaszkodással várja a közönség Heltai Jenő *A néma levente* című vígjátékát. Előljáróban azonnal elmondhatom, hogy nekem a darab nem tetszik. Alromanticizmus, hősi pátosz, együgyűség — nem színházba való darab, nem nagyszínházi produkció. Inkább gyermekdarabnak jelölném, és valóban a gyerekek körében az előadás igen nagy visszhangra talált. *A néma levente* — Agárdi Péter — magyar vitéz. És ez a magyar vitéz megtréfálja az olasz donnát. Megjelenik a színen Mátyás király is, az igazságos. Az ilyen összefüggések törvényszerűen a közönség szívéhez szólnak, mert szeretnénk hinni, hogy nekünk is voltak vitézeink, és — hiába, hiába — ma is fülünkben cseng, hogy „Mátyás, az igazságos!”, ez történelem, ez valóság, ilyenek voltak a mi leventéink.

Az előadás se nem gazdagabb, se nem szegényebb, mint a többi. A produkció természetesen vidékjárára készült és ennek a szerepkörnek maradéktalanul eleget tett. Több mint ötven alkalommal tapsolhatott a közönség a hőhírcselekedet követő happy endnek. És mindenütt telt ház fogadta a múlt árnyait. Pedig játszották a zrenjanini színészek, a topolyaiak, hazánkban tájolt ezzel a darabbal a Déryné Színház, de *A néma levente* elnyúlhatetlen, tapskicsikaró mézesmadzag, édes hazugság a mi „sosemvolt” leventéinkről.

Az igazságtól való menekülésről volna szó? Hogyan futhatott el ez a darab az 1976-os esztendőig? Mi a titka? A szereplők nem különülnek jó és rossz irányba? Ezúttal mindenki jó, mert többnyire magyar?

Nem tudom.

Természetesen ne ijedjünk meg ennek a formulának a bonyolultságától, mert az a gyanúm, hogy igaza volt annak a fiatalnak, aki az előadás után megjegyezte: „Még szerencse, hogy legalább a színészek nem veszik komolyan, amit csinálnak...”

Az ördögbe! Nem vesszük komolyan a munkánkat? Hát a *Vallás?! És a Romeo és Julia?*

Sikernek siker ez a „leventeség”, de némi felhőzettel.

NAGYON SOK HAZAI DRÁMA

messze esik az irodalomtól. Ezzel tisztában volt a színház művészeti vezetőse, amikor műsorra tűzte Mirko Božić *Igazságtevő* című drámáját. Fantáziavilágunkban mindig a Sterija Játékok jelenik meg, s az előadásokat a nekünk tetsző rendbe sorolhatjuk, de az őszintébbje az indulásnál számba vette a lehetőségeket. Ez nem lesz ősbemutató, mindössze három hét áll a rendelkezésünkre, nem várhatunk csodát. Tudta ezt az előadás rendezője, Szabó István is, mert az első olvasópróbán közölte velünk: „Mindent megteszünk a siker érdekében, de mondjunk le a vérmes reményekről. Fizikai képtelenség húsvalahány próbával rangos előadást produkálni...”

Ilyen a valóság. Ilyen száraz és tárgyilagos. Természetesen a színész nem dobja el egykönnyen a fegyvert. Bízik az utolsó pillanatig. És itt elidőzők színházunk veteránjánál. Szabó István játszotta az igazságtevőt, a bírót, aki a darab első részében ötven percig állja a szöveget a német városparancsnokkal. Bevallom, iszonyatosan féltém ettől a jelenettől. Ketten a színpadon — egy örökkévalóságig. Túlságosan súlyos szorítás egy idős színész számára az ilyen dialógus, gondoltam, és mindössze három hetünk van. Talán semmi sem fogható ahhoz a nehézséghez, amit a megismert örömről való lemondás jelent, és Szabó István jócskán túl van hatvanadik életévén. Nem kérhetem tőle számon a pontos és tiszta szövegmondást; többen mondták, hogy alaposan meggyűlik majd vele a bajom, de ez a „bajgyűjtés” természetesen függvénye az öreg harcok korának. Egyetlen bakit sem vehetek zokon tőle.

Mi történt végeredményben?

Szabó István végtelen komolysággal üzte, hajszolta önmagát és rácaffolt a világ látható és fogható dolgaira. Mankó és támaszkodás nélkül hozta a bírót s ezzel szemlemi és anatómiai talány elé állította azokat a fiatalokat, akik fáradtságra panaszkodva nem tanulják meg a színjátszás abécéjét — a szöveget. Most javítom a bekezdő sorokat: A színész legelmélyültebb foglalatossága a játék és az ezt megelőző hivatássonzetet.

Dicsérem a közönséget, mert figyelemmel kísérte a történetet. Vidéken is. Egyetlen kivétellel. A zomboni járás egyik hangulatos községében alkoholgözös nézők zavarták az előadást és nem akadt egy bátor ember, aki a hangoskodókat eltávolította volna a nézőtérrel. Talán ugyanazok a „vállalkozók” mondták a magukét, akikre néhány évvel ezelőtt egyik kollégánk csak úgy játék közben rászólt: „Ha nem lesz csönd, akkor nem folytatjuk az előadást!”

Nem, nem, ezekben az emberekben nem egy költő rejtőzik, ők tovább lármaztak, s én Szabó István arcáról leolvastam szép hivatásunk nagy-nagy kérdőjelét: „Hát érdemes volt harminc esztendőtl ülni Rosinante hátán és megrohmozni a szélmalmokat?”

Remélem, hogy nem ezzel a kérdőjeles arccal veszi majd át a színház irodájában a nyugdíjaztatásáról szóló okmányt, mert Szabó István mindig azt mondta, hogy a közönség „egy nagy gyerek”. Én ilyenkor kijavítottam, mondván „ez a gyerek néha 25-öt érdemel a fenekére...”

Nagyon csúnyán nézett rám. Feddőleg.

NEM VÉLETLENÜL

hozom össze egy kalap alá a *Legénylakást* és a *Kaviárt*, habár az előbbi vitathatatlanul rangosabb darab, mint Csiky Gergely elfelejtett és haszontalanul portalanított, megzenésített torzszűlöttje. Neil Simon és Burt Bacharach színházának küszöbén sokan megbottlottak s talán csak azért, mert olyan „kaviárosan” viszonyultak az amerikai kis- és nagypolgárok problémájához.

A próbák folyamán egynéhányan szemrehányás és szégyenkezés nélkül az „ez kell a mi népünknek” jelszóval vetették magukat a munkába, de akadtak olyanok is, akik a fejüket csóválták. Tisztán formális dolgokról van szó, a darab menni fog, mert a publikum azt óhajtja, megkapja tehát.

Ha felismerjük a nagyközönség ízlését, akkor ez a felismerés vagy lelkesít bennünket, vagy taszít. Nem szabad elvitatni egoizmusát, elvégre éppen arra az előadásra vált jegyet, amelyet felkínálnak neki, s ha túlsúlyban adagoljuk a rosszat, azt szokja meg. Egyébként is — az új szemüvegtől, akármi-lyen jó — néhány napig fáj a szemünk, a fejünk és ezért fel-feltesszük a régilt: lássuk inkább a gyönyörűségeket homályosan, de ne fájduljon bele a fejünk. Jaj, de nehéz a viselet — mondhatjuk tréfásan.

Hagyományos memento egy-egy zenés produkció. Élünk az idézettel: „Minden országot bejártam, minden messzi tartományt...”, és ide kötődik az előszeretettel hangoztatott mondat: „...és mindenütt zenés darabot kérnek tőlünk!”

Meglehet, nem vitatkozom, és nem is vitatom el a zenés darabok szükségességét, a körülöttünk kavargó polémiaakra sem figyelek oda, de arról mégis szólnom kell, hogy a zenés produkciók előfeltétele a jó zene, ezt prezentálja a jó zenekar, kelljenek táncosok és énekesek. Összegezve a hiányokat, kiténik, hogy sem az egyikkel, sem a másikkal, sem a harmadikkal, semmivel sem rendelkezünk. Csak a kottákkal és szövegkönyvvel.

És mégis...

Bármerre megyünk, a közönség tapsol. Mit tehetünk? Megköszönjük. A színész hálás ezért, de magában keserűen leszámol az ábrándokkal és lebigadva szövi álmait az igazi színházról.

A *Legénylakásban* — a szükség így hozta — még táncolnom is kellett. Közismerten két ballábás táncos vagyok. Mégis megtapsoltak. Kérdem egyik ismerősömtől:

— Ez a tánc valóban tapsot érdemelt?

A válasz:

— A műfajnak tapsoltunk. Nem neked.

Éppen fordítva, mint a *Vallatás* esetében.

EGY FORMULA HELYESSÉGÉT

nem vitatom. Dürrenmatt *Angyal szállt le Babilonba* című groteszk színpadi művét nem vittük vidékre. Pontosabban: nem játszottuk faluhelyen. Mert emlékezünk csak: Shisgall *Szerelem, ó* című „szereelmesen” morbid darabjával Csonoplyán vigasztaltunk kilenc kendős nénikét. Első alkalommal vendégszerepelt a színház Csonoplyán és rögtön egy ilyen mellbevágó többdimenziós produkcióval.

Mit csinált meg jól és mit rosszul az előadás rendezője és az együttes? A válasz nem lehet egyértelmű, a kérdés ezért nyitott marad, sőt bővíthetünk: mit írt meg jól ebben a darabban a svájci német szellemőriás?

Titok marad, mert a díszlet, a rekvizitumok és a kosztümök erősen korlátozták a színészi játékot, s talán elfeledtük, hogy Dürrenmatt a gondolkodó, értelmező színház elkötelezettje. Ilyenkor a körítés felesleges, másodlagos valami, ami nélkül jobban megy, ami egyébként dögös.

A rendező halk dicsérete: a főszerepeket gondolkodás nélkül a fiatalokra bízta, akik teljes mértékben igazolták rátermettségüket és — vállukon a hatalmas teherrel — végighajtották a három órás előadást. Jónás Gabriella, Árok Ferenc, Balázs Piri Zoltán, Korica Miklós és Medve Sándor az egyik parton és az idős író a másikon. Integetés a zászlókkal: érthető jelzések, színházi hangulat.

... és a paradoxon. A színházon nevelkedett nagyközönség fanyar érdeklődéssel legelteti szemét a pazar díszleten és kacag a kosztümökön, de a fiatal nézők a szövegből hámozzák ki maguknak Dürrenmatt szellemét, a kort, a maguk színházát. Így megtörtént, hogy a fiatalok a fiataloknak játszottak. Tehát? Csak folyvást, folyvást, még nem vettük le a darabot a repertoárról, boldog a színész, de megkötve az autóbusz, s az előadás hamarosan feledésbe merül. Pedig sok minden történt Babilonban. A fiatal színészek vizsgadarbja volt ez, és a vizsga csillagos ötösrre sikerült.

A műhelytitok?

Zrenjaninban rendezték meg a tavalyi fesztivált, amikor a vajdasági hivatásos színházak találkozóznak. A szabadkai előadás után egy értelmiségi vallomását jegyeztem fel. Íme:

— Amikor a függöny felgördült, akkor összenéztünk és azt mondtuk, hogy végre látunk majd egy kitűnő előadást. Színponpás díszlet, villogó fények, de a „hőmérséklet” lassan-lassan „északiabbra” fordult...

Ugyan mitől?

— Miért zsúfolták össze a színpadot? Végeredményben az előadás meghatározója a színész, az ő játéka közvetve az, amit az író általa mond.

A díszlettervezők, jelmeztervezők gyakran tévednek. Tévednek lelkesedésből, igyekezetből, de tévednek. Vagy mégsem? Hiszen az ilyen fesztiválokon mindenkit díjaznak és mindenki reménykedik, de nem együtt, hanem külön-külön várja az egyén a császármorzsát. És ennél a pontnál szakad darabokra s személyiségekre a produkció.

Szégylem ezt a parlagi megállapítást, ezt a gyanúsítgatást, de vannak pillanatok, amikor nem hiszek a kollektív művészetben, mert jobbára csak hangoztatjuk annak jelentőségét, s közben önmagunk glóriáját képzeljük a fejünk és a mű fölé.

A színház nem szüzföld. Ezzel a gondolattal békülünk meg.

ÉRDEMES MÉG EGYSZER

visszatérni a *Romeo és Juliára*, mert Shakespeare „love story”-ját, ha kellett, bensőséges tüzzel, ha úgy hozta a beállítás, akkor tetszetős külsőségeiben mutattuk meg a közönségnek és ez a mutogatás nem tette éppen kortársrá a nagy angolt. Mégis elégedettek lehetünk. Nem annyira, hogy ismételjük a crédót, amely szerint „hiszek mindenható William Shakespeare tollában, ég és föld költőjében”, mert egy kis kitérével arról szölok, hogy a nézők közül többen nem fogadták nagy-nagy lelkesedéssel és örömmel az előadást. Túlburjánzó díszletről és csillogóan, fényesen unalmas ruhákról cikkeztek, községi vívóversenyt emlegettek — nem alaptalanul —, és én is vallom, hogy a szellemi szegénységet nem lehet színpadi gazdagsággal — kelléktári holmival — pótolni. Még kevésbé rendezői tivornyákkal.

A darabot vidékre szólították és ez nem lényegtelen valami, amiről nem illik beszélni. Shakespeare a vajdasági művelődési színpadokon, igen, igen, élmény, értelem a vidékiek részéről, a színház megbecsülése. Kalapot le, van egy szép küldetésünk — teljesítsük.

És kiutaztunk vidékre. Negyven szereplő, autóbusz, két hatalmas tehergépkocsi. A délutáni előadásra csaknem 500 gyerek volt kíváncsi, de a felnőttek is „pihent” tényérrrel várják az esti bemutatkozást. Mondhatjuk: ünnep a faluban, ünnep a színházban.

Az érkezés pillanatában egy szál ember várja a színháziakat és jéghideg öltözők. Tél van, cudar hideg. Hideg a nézőtér, a színpad, mindenki összefogott a vállalkozás ellen. Vagy netán senki sem tett meg semmit az előadás megtartása érdekében? Hogyan beszéljünk a felhasználát elemek hatásfokáról, a minőségről, amikor ajkunkra fagy a lehelet?

Kényszerből tehát lemondjuk az előadást. Indulunk hazafelé. Szégyenkezve gubbasztunk az autóbuszban és nézzük a gyerekeket. Érkeznek a színházba, arcuk piros, szemük tűzben ég, várják a nagy és szép mesét a szerelemről és önfelédten kutatják a találkozás mélységét. Ez a találkozás a helyi szervezők hanyagsága miatt elmarad.

„... és hazamennek a legények!”

A *Romeo és Juliával* a szó legszorosabb értelmében vett népszínházi küldetést vállaltunk, de nem sikerült egyet akarni a helybeliekkel. A munkabírás is véges, és nincs a színháznak nagyobb veresége, mint amikor el kell napolni a bemutatót, vagy lemondatni az előadást.

Mondom, szégyelljük magunkat a helybeliek előtt, a helybeliek helyett. Miért parancsolnak bennünket vissza a pesszimizmus határain túlra, oda vissza, ahonnan jöttünk? Lehet egy előadást „hidegen” fogadni, de ne hagyjuk a színészeket hideg színpadon dideregni. Még a rossz színészt sem.

A tavasz folyamán mégis ellátogattunk a nevezetes községbe. Egy előadással. Ösztöneinkkel, érzelmeinkkel arra a téli délutánra gondoltunk, amikor a gyerekek csalódottan ácsorogtak a művelődési otthon ajtajánál, mert hiszen ők csak annyit fogtak fel a történetekből, hogy a színészek jöttek, felhúzták az orrukat és elmentek.

Legalább emberré avatást kérünk a szervezőktől.

NYUGODT VÁLLALÁS

volt az Illyés Gyula-műsor. Udvaros Béla és egynéhány színész a színház klubjában ötven megrögzött hívőnek vallott a nagy magyar író munkásságáról. A reklámhang nélküli műsor visszhangtalanul kimúlt. A tudatformálás kitágítására szánt műsor mégis a színház egy kisebb győzelmét hozta, jelentette. A színészek munkavállalása igazolta a még mindig tagadott igazságot: talán többre is képesek vagyunk, mint amennyit kényszerűségből megteszünk. A fizetésért. Merjem állítani, hogy a közönség tett bennünket olyaná, amilyenek vagyunk és nem fordítva? Vajon tőlünk várják, hogy „megöljük” a százados hagyományokat, amely nézőinket egy műfajhoz köti? Aligha.

Mi éppen csak hogy állunk, s ezt a megállást nem a talaj segíti elő, hanem éppen az az akaratérő, amely jelen volt az Illyés-műsoron, amely megbirkózott a Dürrenmatt-szöveggel. Ezért mondom: a talaj mozog alattunk, nem a mi imbolygásunk formálja a világot.

Van-e egyáltalán olyan szándék, amely a világot megváltoztatja?

A SZÍNHÁZAT SZOLGÁLOM

és ezért illőnek találok annak dicséretét is, de ezúttal arról szándékoztam írni, ami a dicsőítés kerékkötője, s természetesen nem mondhattam el mindent. A legszebb: mi ezzel együtt vállaljuk a színházat, nincs „vele vagy nélküle”, csak „vele”, így, ilyen „hidegen” és illúziómentesen.

Munkahely a színház. Nem szórakoztató nagyüzem...

